

Ljufveliga toner – lite musikhistoria

Text: *Lasse Yrlid*

I början av 1800-talet experimenterade instrumentmakarna ute i Europa med att förlänga och förkorta bleckblås-instrumentens tonrör för att kunna spela en kromatisk skala och inte bara naturtonerna.

Uppfinnandet av ventilen blev epokgörande för bleckblåsinstrumenten utveckling. 1818 patenterades i Berlin den första ventilen, en sorts pumpventil med fyrkantig kolv och ventilhus, av F. Bluhmel och/eller H. Stölzel – båda gjorde anspråk på uppfinningen.

Den svenska bleckblåsinstrumentens fader är Jacob Valentin Wahl i Landskrona. Han var från början självlärd träblåsinstrumentmakare, men blev intresserad av att tillverka mässingsinstrument. För att utbilda sig reste Wahl bl a till Köpenhamn och Tyskland där han stannade ett par år. År 1827 återvände han till Landskrona och grundade en verkstad firma I. V. Wahl. Fem år senare konstruerar och patenterar J. Riedls den första riktiga cylinderventilen, Radmaschine, i Wien. Och redan några år därefter är Wahl igång med tillverkningen av de nya eftertraktade instrumenten med ventiler.

Grundidéen var att man genom att öppna den första ventilen förlängde tonröret med en rörslinga som sänker tonen ett helt tonsteg, med nästa ventil ett halvt tonsteg och med den tredje ett och ett halvt steg. På såvis kan man genom att öppna ventilerna i olika kombinationer tillsammans med instrumentets naturtonskala alstra en fullständig kromatisk skala. Vid den här tiden fanns inga EU-normer för hur många ventiler eller i vilken ordning man skulle använda dem. Den praxis som kom att gälla kallades gaffelgrepp (benämningen syftar på ventilkombinationen 1 - 3 för tonen d). I Sverige utvecklades en annan praxis där man med den tredje ventilen sänker tonen två steg istället för en och en halv. Detta medförde andra greppkombinationer s k Svenska grepp.

I sin verkstad hade Wahl bl a två gesäller, Olof Ahlberg och Lars Ohlsson. De arbetade där i nästan tio år innan de, den 6 maj år 1850, tog ut sina gesällbrev, bröt upp och vandrade till Stockholm för att starta eget. Den 16 juli samma år fick de av handels- och ekonomikollegiet sitt tillstånd att försörja sig som instrumentmakare i Stockholm. Den nya firman Ahlberg & Ohlsson kom under drygt hundra år att bli den ledande tillverkaren av svenska blåsinstrument. Det som bidrar till den speciella mjuka lite runda tonen hos dessa är naturligtvis instrumentens mensur, men också själva mässingsplåten. Den kom från Skultuna Bruk och var av samma sort som den som användes till gevärsatroner.

I Sigtuna Messingssextett använder de flesta av oss instrument som är tillverkade av Ahlberg & Ohlsson mellan åren 1870 och 1910. Eftersom instrument och munstycken är av originaltyp får sextetten den autentiska svenska klang som blåsmusiken hade i vårt land vid denna tid.

De lite oömma mässingsinstrumenten passade bra i militära sammanhang och fram till 1927 hade alla Svenska militärförband en egen musikkår. Då fanns ett 60-tal ensembler i varierande storlek över hela landet. De största hade 40 man och de minsta var sextetter, men även kvartetter (B-kornett, althorn, tenorbasun och bas) förekom.

När man studerar musiklivet vid den här tiden, och vet vilka kommunikationer som fanns, så imponeras man över hur snabbt nyheter spreds. Knappt tio år efter patentet på vridventilen i Österrike tillverkas instrument med sådana i Sverige. På drygt två månader gick gesällerna

Ahlberg och Ohlsson från Landskrona till Stockholm och hann därefter få både tillstånd och starta en tillverkning av instrument. När en opera hade haft urpremiär nere i Europa så spelas knappt ett år senare overtyren i ett eget arrangemang av orkestern vid en norrländsk garnison tillsammans med en marsch komponerad på ett tema från operan.

1957 kom en musikreform där den svenska militärmusiken förändrade sin stämbesättning genom att blåsa-kornetter och tenorbasuner ersattes av B-pistonger och tenor-saxofoner. Detta gjordes för att harmoniera den svenska musiken med den internationella. Därmed kom efterfrågan på de genuina svenska instrumenten att minska och grunden för en egen tillverkning försvann. Stolta tillverkare som Ahlberg & Ohlsson, Erik Pettersson i Stockholm och Sander & Leistner i Kristianstad konkurrerades ut.

Det är musikstilen från den här epoken (fram till 1957) som vi i Sigtuna Messingssextett vill hjälpa till att bevara. Vi spelar även musik från tiden före och efter, men alltid med det genuina svenska klangidealet.

Populärt är en promenadkonsert som också hörde till tiden. Benämningen kommer från lättsammare friluftskonsert där åhörarna ofta promenerade runt i stilla mak medan konserten pågick. Typiskt var också att konserten inleddes och avslutades med en marsch, däremellan var den musikaliska blandningen så stor som möjligt.